

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ DERGİSİ

AĞUSTOS 1990 SAYI: 122 FİYATI: 2000.- TL. (KDV DAHİL)

MEMURLAR NIÇİN SENDİKA İSTİYOR?

Musa ÖZDEMİR

TEMmuz 1990 Memur eylemleri gecikmiş bir hak için haykırıdır. Memurlar bir yandan insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyi isteyen bir yandan da ülkenin ve kendilerinin yazgısında söz ve karar sahibi olabilmek için sendikal hak istiyor. Günümüzdeki memur eylemlerini doğru değerlendirebilmek için dünya memur hareketinin genel tarihçesine ve ülkemizdeki duruma kısaca değinmek gerekiyor.

Dünyada Genel Durum

Memurlar kapitalizmin gelişme çağı başlangıcına yani sanayi devrimine dek örgütlenme gereksinimi duymamışlardır. Çünkü sanayi devrimine dek memurların büyük çoğunluğu savunma, adalet, asayiş, maliye gibi belli bir düzenin zorla korunmasına yönelik bir görev yapmışlardır. Halkın üzerinde uyguladıkları bu baskıya karşı belli ayrıcalıklara sahip olmuşlardır. Bu dönemde memurlar genellikle ekonomik erki elinde tutanlarla birlikte siyasal erki paylaşmışlardır. Kamu kesiminde çalışmanın belirli formasyonu gerektirmesi, toplumun seçkin tabakalarından gelen kişilerin memur olabilmesi, iyi ücret ve itibar memurların mevcut sistemi benimsemesini sağlamıştır. Bu ortam ve olanaklar kapitalizmin gelişmesiyle son bulmaya başlamıştır. 19. yüzyıldan itibaren hak ve özgürlükleri için mücadele veren işçi sınıfı bazı hak ve özgürlükleri elde etmiş, örgütlenme kavgasını kazanmıştır. Bunun doğal sonucu olarak iki temel sınıf; burjuvazi ve işçiler toplumsal yaşama damgalarını vurmaya başlamıştır. Burjuvazinin be-

lirli bir dönemde bürokrasi ile zornulu olarak kurduğu iş ve güçbirliği çözülmeye başlamış, iktidar ortaklığı bozulmuş, burjuvazi bürokrasinin sadece belirli bir kesimini koruma ve kollama gereği duymuştur. Devletin klâsik görevlerinin yanısıra eğitim, ulaşım, sağlık, enerji, bayındırlık gibi konularda görev üstlenmek zorunda kalması, memurların sayısının artmasına neden olmuştur. Sosyalizmin gelişmesi ve ulusal kurtuluş hareketleri kapitalist sisteme bağlı ülkelerin dış sömürü olanaklarını sınırlarken, o ülkelerin işçi sınıflarının verdiği mücadele iç sömürüyü belli oranda sınırlamıştır. Daralan ekonomik olanaklar burjuvazinin memurlara aktardığı payları kısması, azaltması sonucunu yaratmıştır. Yiğinsallaşma ve yoksullaşma süreçleri sonunda memurlar belirli taleplerini gündeme getirmeye başlamışlardır. Bu talepler somut sonuçlarını gecikmeden vermiş, örgütlenme hakkı birçok andlaşma ve sözleşmeye konu olmuştur. ILO'nun verilerine göre dünyada, içlerinde Türkiye'nin de yer aldığı birkaç ülke hariç memurların örgütlenme hakkı küçümselemeyecek boyutlar kazanmıştır.

Türkiye'de Durum

Dünya memur hareketinin bu kısa tarihçesinden sonra ülkemizdeki gelişmeye geçebiliriz. Burjuvazinin yokluğunda, siyasal iktidarı paylaşan, yönetici sınıf niteliği taşıyan Osmanlı bürokrasisi Cumhuriyetin ilk yıllarında da bu niteliğini sürdürmüştür. Gücünü sermaye sınıfının güçsüzlüğünden alan bürokrasi, üstün statü ve parasal olanaklara sahip olmuştur. Ekonomik ve siyasal yapının zamanla

değişmesi sonucu bürokraside bunalım ve çöküş başlamıştır. Kapitalizmin önce tarım ve ticarete, sonra sanayide gelişimini hızlandırmayı, uluslararası kapitalizm ile bağlarını güçlendirmesi sonucu burjuvazi tarihsel misyonunu tamamlayan bürokrasiyi terketmeye başlamıştır. Kırsal alanda ve kentte sermaye sınıfı karşısında güçsüz duruma düşen bürokrasinin büyük çoğunluğu (burjuvazinin vazgeçemediği üst düzey bürokratlar hariç) gelir ve statü kaybına uğramıştır. Bu süreç 1961 Anayasasının kabulü ile sürmüştür. Temel hak ve özgürlüklere çağdaş bir yaklaşım getiren 1961 Anayasasının memurlara sendikal örgütlenme hakkı tanınması bu kesim için bir umut ışığı olmuştur. Ancak bu umut 1965 yılında çıkarılan Memur Sendikaları Yasası ile kısmen sönmüştür. Zira anılan yasa memurlara toplu sözleşme ve grev haklarını tanımamıştır. Bu çok sınırlı örgütlenme hakkı dahi 12 Mart yönetimi tarafından 1971 yılındaki Anayasa değişikliğiyle memurların ellerinden alınmıştır.

İflas Eden Personel Rejimi

Memurlar o gündür bu gündür sürekli "memura müjde, cömert zam, giderilen haksızlık, personel reformu, mutlu haber" gibi sloganlarla oyalandırılmaktadır. Memurların sorunu denildiğinde kat-sayı, yan ödeme, ek gösterge ve kadro türünden konular tartışılmaktadır. Siyasal iktidarların bir yıllık ekonomik, politik, kültürel programı niteliğindeki bütçe yasaları adeta katsayı yasası düzeyine indirilmektedir. Bu senaryo öylesine ustaca uygulanmaktadır ki, 1971 yılından bu yana tam 19 yıldır sorunlar ha çözümlendi ha çözümlenecek umuduyla memurlar sürekli aldatılmaktadır. Tüm çarpıtmalara ve yanlış hedef göstermelere karşın gerçek ortadadır. 657 sayılı yasa 1970 yılından bu yana 20'si yasa, 38'i KHK olmak üzere toplam 58 kez değişikliğe uğramıştır. Bu rakamlar kendi başına dahi personel rejiminin iflasını kanıtlamaktadır. Keşmekeş öyle boyutlara varmıştır ki hangi hizmet sınıfında kimin ne kadar ödenek, tazminat, ek gösterge, yan ödeme, mahrumiyet parası aldığını

hesaplamak bilmeceye dönüşmüştür. Ayrıntı karmaşaya dönüşürken bunca düzenlemeye karşın memurların ekonomik durumları giderek kötüleşmiştir.

657 sayılı yasa çıkarılırken öngörülen temel ilkeler işlemez hale gelmiştir. Liyakat ve kariyer ilkesi kâğıt üzerinde kalmış, 2 yıllık memuriyeti olan kişiler yönetim kademelerine getirilmiştir. Eşit işe eşit ücret ilkesi terk edilmiş, sayıları 40'ı aşan ödeme çeşidiyle kimin ne ücret aldığı bilinemez hale gelmiştir. Tek istihdam ilkesi bir yana itilmiş, sözleşmeli personel statüsü yaygınlaştırılarak kapıkulları yaratılmak istenmiştir.

Memur aylıklarının hesaplanmasında ağırlıklı yeri olan ödemeler haksızlıklar ve çelişkilerle doludur. Katsayı arttıkça en düşük ve en yüksek memur aylıkları arasındaki fark giderek artmaktadır. Örneğin katsayı 255 iken 1/4'den aylık alan kişinin çıplak aylığı 382.500 lira katsayı 320 iken 480.000 lira olmaktadır. Oysa 15/1'den aylık alan kişi 255 katsayıda 127.500, 320 katsayıda ise 160.000 lira almaktadır. Ek göstergeler ile bu adaletsizlik daha da artmaktadır. Halen en yüksek ek gösterge 4000 x 320 = 1.280.000 lira en düşük ek gösterge 300 x 320 = 96.000 liradır. 1/4'den aylık alan bir kişinin normal göstergesi 1500 iken ek göstergesi 4000 puandır.

Memurların büyük çoğunluğu ayda brüt 54.000 lira yan ödeme alırken bu miktar bazı görevlerde 453.000 liraya kadar çıkmaktadır. Özel hizmet tazminatının en yüksek tutarı net 1.108.800 lira en düşük tutarı 35.200 liradır. Bu çarpıklıklar diğer sosyal yardımlarda da vardır. Bir ilginç örnek vermek gerekirse 1/4 düzeyinde aylık alırken ölen müsteşar için devletin ödediği ölüm yardımı 3.520.000 lira iken 15/1'den aylık alırken ölen hizmetli için 320.000 liradır. Ölüm yardımındaki bu 11 kat farkın anlamı, devlet nezdinde insanın ölümünün de eşit olmadığıdır ki utanç vericidir.

Suçlu Personel Yasaları Değildir

Memurların ekonomik açıdan perişan hale gelmelerinin nedeni

personel yasaları değildir. Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal yapısındaki çarpıklık sonucu tüm emekçiler gibi memurlar da yoksullaşmaktadır. Ülkemizde ekonomiye ve politikaya damgasını vuran sermayedar sınıf enflasyonla yaşamayı yeğlemekte, bunun doğal sonucu olarak ücretler gerilemektedir. Örneğin 1963 yılında 100 olarak kabul edilen reel ücret 1980 yılında 41'e, 1987 yılında 29,2'ye düşmüştür. 1977 yılında milli gelirden % 36,61 pay alan ücretlilerin bu payı bugün % 15'lere düşmüştür. Oysa gelişmiş ülkelerde ücretlilerin milli gelirdeki payı % 70 civarındadır. Bir diğer çarpıklık sosyal refah harcamalarında karşımıza çıkmaktadır. Devlet bütçesinden eğitim, sağlık, sosyal güvenlik için ayrılan pay 1990 yılında % 22'dir. OECD raporlarına göre bu kalemler için İsveç % 59, Fransa % 65, Almanya % 54 civarında pay ayırmaktadır. Türkiye'de sağlık için kişi başına 2,6 dolar düşerken bunun İran'da 5,4 Yunanistan'da 150 dolar olduğu Ankara Tabip Odası Bülteninin 1988/9-10 sayısında açıklanmaktadır.

Memurların ekonomik durumuna ilişkin bir diğer konu vergilerdir. 1980 sonrasında gelir vergisi tarife ve oranlarında yapılan değişikliklerle ücretlilerin vergisi azaltılmış görünmektedir. Ancak bu yanıltıcıdır. Çünkü vergi oranı düşürülürken, bu ücret artışlarına mahsup edilmiştir. Yani ücret artışları bu nedenle sınırlı tutulmuştur. Kaldı ki katma değer vergisi ve birçok fon kesintisi nedeniyle ücretliler üzerine yeni yükler bindirilmiştir. Gerçekte memurlar geçmişten daha çok vergi yükü altındadır. Unutmamak gerekir ki devletin iç ve dış borçları da birer vergidir.

Burayadek aktardığımız memurların ekonomik durumuna ilişkin ve şöyle özetlenebilir. Kapitalist sistemde devlet, üstlendiği kamu görevlerini yerine getirirken maliyetleri asgariye indirmeye ve bu maliyetlerin bir unsuru olan ücretleri düşük tutmayı amaçlar. Tıpkı bir özel girişimci gibi davranır ve kendi koşullarını dayatır. Buna karşılık kamu çalışanlarının amacı ücret düşüşlerini önlemek, milli gelirden daha çok pay almaktır. Konut, sağlık, eğitim, beslenme,

dinlenme gibi temel gereksinmelerini çağdaş düzeyde karşılamak, insanca yaşamaktır. Ancak karşılıklı, çelişen bu amaçlara ulaşmak her iki taraf için de kolay değildir. Gerek burjuva devleti gerekse çalışanlar karşılıklı direnirler. 90 yıllık geçmişi olan uluslararası memur hareketi bu mücadelenin ilginç örnekleriyle doludur.

Düşünce Özgürlüğü İnsanın Onurudur

Memurların kavgası salt ekmek kavgası değildir. Yalnız ekmekle yaşanmaz, özgürlükler de ekmek kadar önemlidir düşüncesi çağımız insanının bilincinde derin bir yere sahiptir. İnsan hakları, temel hak ve özgürlükler memur olduğu için değil insan olduğu için kişinin sahiplenmesi gereken değerlerdir. Bu değerler kişiyi kapı-kulu olmaktan kurtarır, gerçek bir yurttaş yapar. Ülkemizde memurlar bu açıdan da içaçıcı bir konuda değildir. İşe alma, disiplin, işten uzaklaştırma, iş güvencesi, iş güvenliği, çalışma koşulları, hak arama yolları, kendini yenileme ve aşma olanağı, düşünce ve örgütlenme özgürlüğü gibi haklar devletin tek yanlı yaptırımlarıyla düzenlenmektedir. Memurlar bu konularda bir dayatmayla karşıkarşıyadır. İşsizlik korkusu ve baskısı altında, antidemokratik düzenlemelerle boyun eğerek çalışmaktadırlar. Anayasa, Devlet Memurları Yasası, Dernekler Yasası başta olmak üzere birçok yasa, tüzük ve yönetmelik memurların temel hak ve özgürlüklerini sınırlamakta, ikinci sınıf demokrasiyle yetinmek durumunda bırakmaktadır. Anılan mevzuat ve demokrasi anlayışı değişmedikçe memurların özgür insan olmasına olanak yoktur.

Demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından biri olan düşünce özgürlüğü konusunda İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde yer alan ilkeler özetle şöyledir. "Her insanın düşüncelerini serbestçe ifade etme hakkı vardır ve bu hak haber ve düşünceleri her türlü iletişim aracıyla aramak, elde etmek ve yaymak özgürlüğünü de kapsar." Demokrasiyi benimseyen ve uygulayan ülkelerde bu ilkeler yasağa geçirilmiştir. Ülkemizde ise genelde tüm yurttaşlar özelde me-

murlar için bu konuda pek çok engel bulunmaktadır. Bunların başında Ceza Yasası'nın 141 ve 142. maddeleri gelmektedir. Telefonların dinlenmesi, basına sansür, mektupların açılması, kitap toplamak ve yakmak, konserlerin iptali, filmlere ve şiiilere yasak ülkemizde düşünce özgürlüğünün yürekler acısı durumunu göstermektedir. Düşünceleri nedeniyle insanlar işkenceye, kötü muameleye uğramakta, mahkum olmaktadır. TRT'nin tek yanlı yayınlarının ve basındaki tekelleşmenin doğru ve yansız haber alma hakkının ortadan kaldırdığı bir diğer gerçektir. Devlet memurlarına ilişkin mevzuattaki çeşitli yasakları da unutmamak gerekir. 1,5 milyon memur suskunluğa mahkum edilmiş, ülke ve dünya sorunlarına resmi görüşün dışındaki yaklaşımlar adeta yasaklanmıştır. Siyasal iktidarlara övgü düzenler ödüllendirilmekte, yerenler cezalandırılmaktadır. Düşünceleri beğenilmeyen onbinlerce kamu çalışanı 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'yla, YÖK aracılığıyla, 657 sayılı yasayla işten atılmıştır, yargılanmıştır. İşe girecekler için güvenlik soruşturması yapılmakta, düşünceleri beğenilmeyenler işsizliğe ve açlığa terk edilmektedir. Kısacası ülkemizde düşünce özgürlüğü alanında alınan yol evrensel ölçütlerin hayli gerisindedir. Oysa düşünce özgürlüğü insan olmaktan kaynaklanan evrensel bir hak. Düşünce özgürlüğü insanın onurudur, namusudur.

Örgütlenme Özgürlüğünün Önündeki Engeller

Ayırım gözetmeksizin tüm çalışanlara örgütlenme hakkı tanıyan uluslararası nitelikteki metinler bir yandan ulusal mevzuattaki bir evrimin sonucu olduğu kadar diğer yandan bu evrimi belirleyen unsurlar olarak da işlev görmektedir. Ancak üzülecek belirtmek gerekir ki bu evrim ülkemizde yaşanmamıştır. Oysa 1961 Anayasası'nın 65 ve 1982 Anayasası'nın 90. maddesi usulüne uygun olarak yürürlüğe konan uluslararası andlaşma ve sözleşmelerin yasa hükmünde olduğunu belirtmiştir. Bu açık hükme rağmen TBMM tarafından 1949 yılında onaylanarak

yürürlüğe giren İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 1954 yılında TBMM'nin onayladığı İnsan Haklarını ve Ana Özgürlükleri Korumaya İlişkin Sözleşme, altında Türkiye'nin de imzası bulunan ve 1968 yılında kabul edilen Avrupa Sosyal Yasası, ILO'nun kabul ettiği ve Türkiye'nin imza koyduğu başta 87 ve 151 sayılı sözleşmeler olmak üzere birçok metin ülkemizde yeterince işlerlik kazanamamıştır. Memurlar, 1965-1971 yılları arasındaki toplu sözleşme ve grev hakkının olmadığı sendika kurabilme hakkı hariç, ne grevli ve toplu sözleşmeli sendikal haktan ne de siyasal partilere girebilme hakkından yararlanamamıştır.

1982 Anayasası ile diğer bazı yasalar daha da geri bazı düzenlemeler getirmiştir. 1982 Anayasası'nın 51, 53 ve 54. maddeleri sendika kurma hakkı, toplu pazarlık ve grev hakkını sadece işçi ve işverenlere tanımıştır. Gerçi memurların sendika kurma hakkını açıkça yasaklayan bir hüküm Anayasa'da yer almamıştır. Ancak hemen belirtelim ki 657 sayılı Devlet Memurları Yasası'nın 26. maddesiyle toplu eylem ve hareket, 27. maddesiyle de grev yasaklanmıştır. Grev ve toplu sözleşme hakkından yoksun bir sendikalaşmanın dernek kurma hakkından ileri bir hak olmadığı da kuşkusuzdur. Uluslararası metinlere ve Anayasa'daki boşluğa dayanılarak memurların sendika kurma hakkının olduğunu söylemek olanaklıdır ancak bu hakkın kullanılabilirliği tartışmalıdır. Memurların örgütlenme özgürlüğünün önündeki bir diğer engel Anayasanın 33 ve 34. maddeleridir. Sendikaların, derneklerin, meslek kuruluşlarının dayanışmasını ve ortak hareket etmesini, ülke sorunlarıyla ilgilenmesini sınırlayan bu maddelerin bir önceki değişmesi gerekmektedir. Bir bütün olarak temel hak ve özgürlükleri sınırlayan 1982 Anayasası'nın siyasal partilere girmeyi yasaklayan 67. maddesi ile seçilme hakkını zorlaştıran 76. maddeleri de memurları yakından ilgilendirmektedir.

1983 yılında yürürlüğe giren 2098 sayılı Dernekler Yasası'nın 4, 16. maddeleri memurların büyük bir bölümünün dernek kurma ve derneklere üye olma hakkını kal-

dırmıştır. Aynı yasanın 37, 43 ve 44. maddeleri derneklerin ülke sorunları hakkında görüş bildirmesi ve toplantı yapmasını oldukça sınırlamaktadır. 7, 11 ve 12. maddelerle yurt içinde ve yurt dışında kurulan dernekleme çalışılmaktadır. 1982 Anayasası'nın meslek odalarına ilişkin 135. maddesi ve Dernekler Yasası hükümleri böylesine çarpıktır ki, insanın idam edilerek öldürülmesine karşı çıktıkları için Tabib Odaları Merkez Konseyi yöneticileri mahkemeye verilmiştir. Böylesine bir YÖK yasası getirilmiştir ki, bir profesör Resim Severten Derneğine üye olabilmek için Rektör'den izin almak durumunda bırakılmıştır.

Sonuç

Polislerin ve subayların dahi sendikal haktan yararlandığı bir çağda ülkemiz memurlarının sendikal haktan yoksun bırakılması, derneklere üye olmasının sınırlanması, siyasal haklarının tanınmaması demokrasi anlayışımızın düzeyinin somut birer göstergesidir. Çalışanların örgütlenmesi demokrasinin doğal uzantısıdır ve aynı zamanda çalışanların örgütlenmesi demokrasinin gerçekliğinin ve geleceğinin güvencesidir. çağımızda demokrasinin ve tutarlı demokrasinin ölçüsü çalışanlara ayırım gözetmeksizin siyasal ve sendikal hakları tanımaktır. Memurlara düşen görev ise bu hakları söke söke almaktır.

Çalışan her insanın kendisine ve ailesine insanlık onuruna denk düşen bir yaşam sağlayabilmesinin, korkudan ve yokluktan kurtulabilmesinin yolu örgütlenme özgürlüğü hakkını elde etmekten ve kullanmaktan geçmektedir. Temmuz 1990 eylemleri Anayasası'nın yasaklamadığı, uluslararası andlaşma ve sözleşmelerin açıkça tanıdığı sendikal hak için yapılan yasal ve demokratik hak arama yoludur. Bu haklı ve gecikmiş mücadelenin başarıya ulaşabilmesi siyasal partilerin işçi sendikalarının, meslek odalarının, mevcut memur derneklerinin ortak çabalarıyla olanaklıdır. Atılacak önemli adımlardan biri grev ve toplu sözleşme hakkını da içeren Memur Sendikaları Yasası önerisinin TBMM sunulması olmalıdır. □